

Kvalitativní metody v pedagogickém výzkumu

Karel Starý

12. dubna 2021

Program semináře

- Reflexe domácího úkolu
- Případová studie
- Skupinové rozhovory

Příklad použití designu případové studie – Česká základní škola

- 2006 – 2010; (2012-2014)
- 5 základních škol 1-200 km od Prahy
- 4 členný tým
- kvalitativní přístup případové studie jako zastřešující pro smíšenou metodologii

Základní výzkumná otázka

JAK STRUKTURY A MECHANISMY NA ÚROVNI ŠKOLY OVLIVŇUJÍ VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ?

JAK – zajímá nás v postatě popis mechanismů

STRUKTURY A MECHANISMY – realismus, institucionalismus

NA ÚROVNI ŠKOLY – jako MEZOúrovni mezi národní vzdělávací politikou a úrovní třídy – to spíš do dalšího vysvětlení, jak filtrují a re-interpretují to, co přichází seshora, jak koordinují, co jde ze spoda

OVLIVŇUJÍ – nemůžeme říkat kauzální tvrzení, ale můžeme se snažit vyprávět přesvědčivé epizody či reprodukovat aktéry uváděná pojetí

VZDĚLÁVÁNÍ – jde nám o víc než učení (asi taky třeba postoje k učení, k předmětům atd.), ale o méně než o „život“ (nezkoumáme třeba sociální život ve škole o přestávce, šikanu, bezpečí, interakce mezi kluky a holkami..)

Co z vyšších úrovní vstupuje do třídy (mimovýukové aktivity), kdy zafunguje něco celoškolského (celoškolní projekt)

Ukázka specifických výzkumných otázek

Jak vnímají žáci svou školu?

Jaké vnitřní mechanismy ve škole zajišťují
jednotnost nebo koordinovanost vzdělávání?

Konstrukce vzorku v případové studii

- Extrémní (unikátní) x typické případy
- Signifikantní (critical) případy

Př. Původní teorie zavádění inovací – neúspěch
vysvětlován obavami z novot – výběr školy,
kde nejsou obavy.

Nebo např. teorie racionální volby

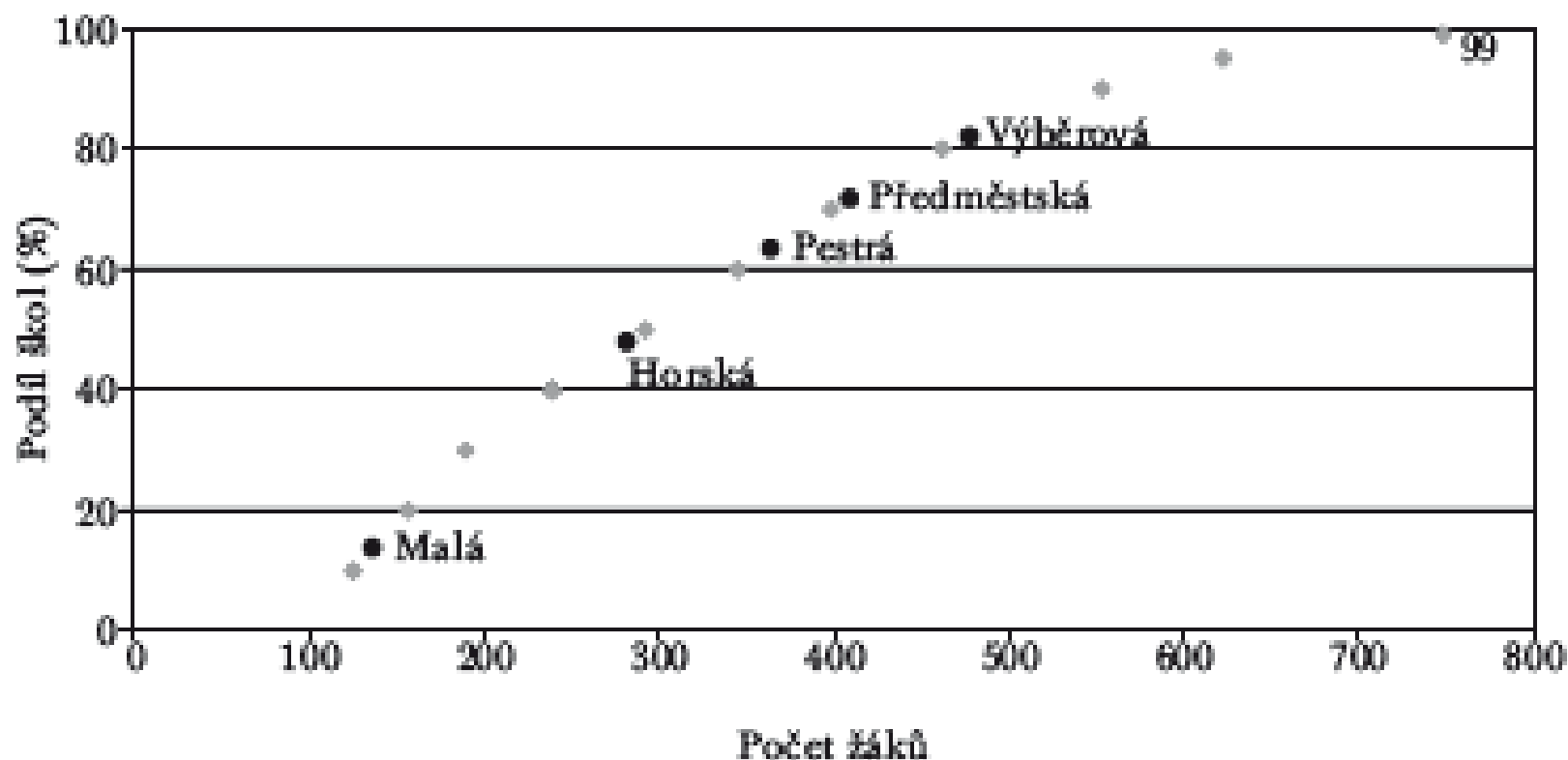
Výběr účastníků výzkumu

- 1) jako vodítka pro terénní šetření
- 2) jako nástroj zajištění kvality

V našem případě měl výběr dvě dimenze:

- výběr škol
- výběr účastníků ve školách

Výběr vzorku škol – kritérium velikosti

Obr. 14.1 Zkoumané školy z hlediska velikosti (šedé body odpovídají decilům)

Výběr vzorku ve vícečetné případové studii (Sedláček In ŠŠ 2007)

Po vyhodnocení dat a analýze prvního případu se volí další případy s ohledem na výzkumný záměr:

- a) aby podpořily a rozšířily výsledky prvního šetření
- b) aby byly na základě apriorně určených odlišných charakteristik plynoucích ze současného stavu poznání (teorie) byly v KONTRASTU s prvním případem.

Etapy řešení

- Přípravná návštěva
- Týdenní týmový pobyt ve škole
- Validizační prezentace předběžných výsledků

Výběr vzorku – kontrastování

Malá – hrozba zániku, „restart“ školy, nedostatek žáků;

Výběřová – přetlak žáků; velký odliv na 2. st.

Horská – děti po 1. st. neodcházejí; řízení „demokratické“

Pestrá – manažerské řízení; jediná škola v obci

Předměstská – rivalita dvou škol v obci; nabírá děti z neúplné školy po absolvování 1. stupně

veřejnost

SUMARIZACE ZDROJŮ DAT

pozorování ↓

↓ dotazování

jednání s učiteli

vedení školy

obec

učení
žáků

rodiče

dotazník rodiče

vyučování
učitelů

učitelé

dotazník klimatu třídy

videozáznamy
výuky

žáci
škola

indiv. rozhovory

ohniskové skupiny

dotazník klimatu
učitelského sboru

triády se žáky 6. roč.

výsledky
v testech

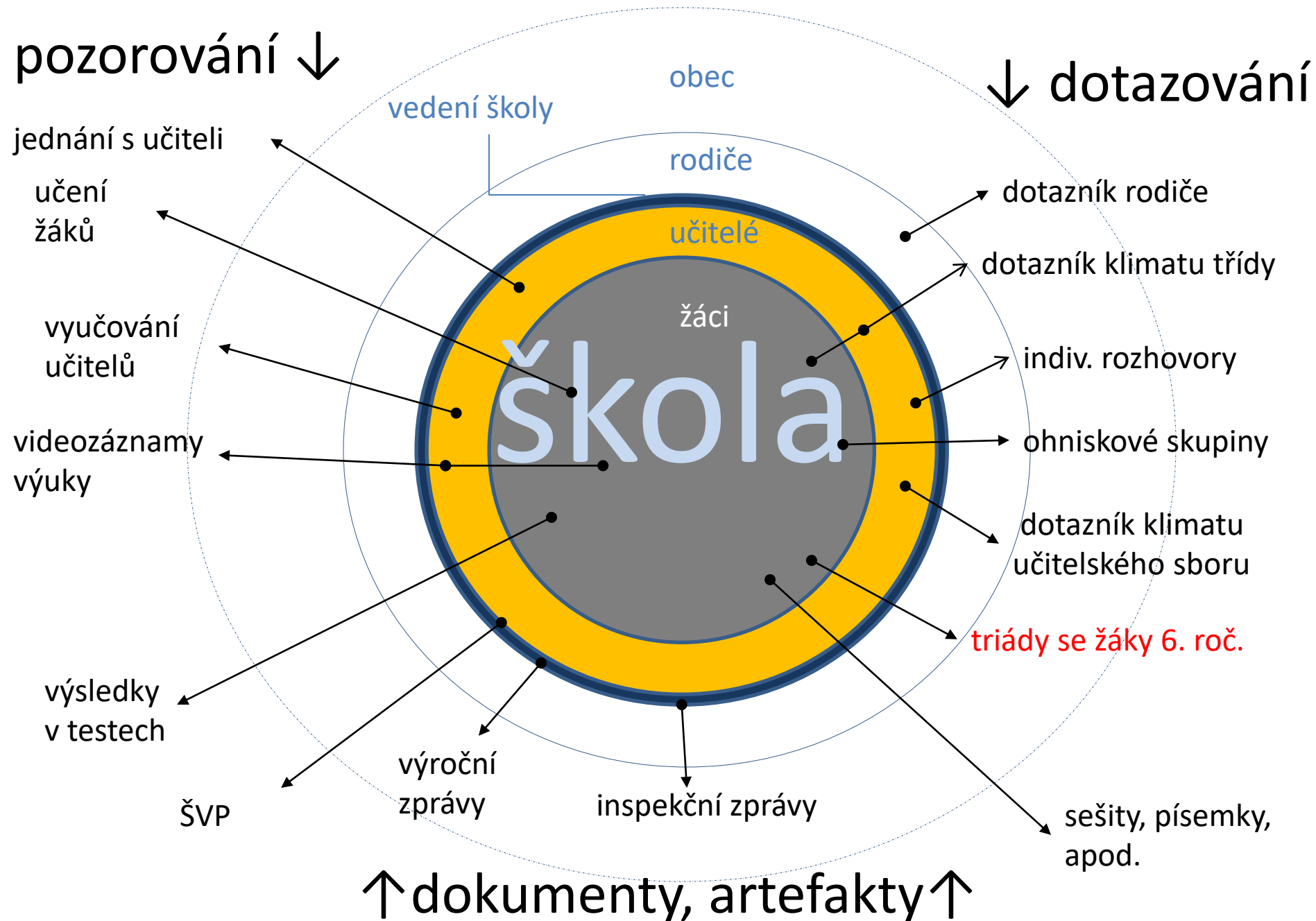
ŠVP

výroční
zprávy

inspekční zprávy

sešity, písemky,
apod.

↑ dokumenty, artefakty ↑

Výsledky sběru dat

VÝZKUMNÝ NÁSTROJ	CELKEM
Záznamy z pozorování výuky	197 archů
Videonahrávky vyučovacích hodin	39 hodin
Individuální rozhovory s učiteli, řediteli a zřizovateli	61 rozh.
Skupinové rozhovory se žáky 9. tříd	8 skupin
Dotazníky klimatu tříd	24 tříd
Dotazníky klimatu sboru – učitelé a ředitelé	104 dot.

Zajištění kvality výzkumných zjištění

- Výběr účastníků
- Tvorba databáze – řetězení důkazů (Yin)
- Průběžný audit kolegů
- Účastnická validizace

Triangulace:

- výzkumných metod
- zdrojů dat
- výzkumníků
- teoretických perspektiv

Přestávka

Skupinový rozhovor

- Strukturované interview s více než třemi osobami najednou
- Schéma rozhovoru je otázka – odpověď (postupně odpovídají všichni)

Rozhovor v ohniskové skupině *(focus groups)*

Získáváme data s využitím skupinových interakcí, které samovolně vznikají na předem určené téma (skupinová dynamika).

Historie metody ohniskových skupin

- Počátky sahají do meziválečného období
- Od 50. let velké rozšíření v marketingových průzkumech
- Postupné rozšíření do sociálních věd

Co a kdo tvoří ohnisko (focus)?

- Téma
 - ne příliš osobní nebo citlivé
 - podnětné až provokující
 - obsahující skupinový fenomén
- Moderátor („fokusuje“)
- Výběr účastníků

Výběr účastníků – záměrný, zaměřený

Homogenní i heterogenní

- Homogenní - příslušnost ke stejné sociální skupině (ročník, školní třída, vrstevnické skupině)
- Heterogenní (pohlaví, prospěch, „domorodec“ v. „náplava“)

Příprava ohniskových skupin

- Vhodný počet osob 5 – 7 (závislé na věku – např. triády)
- Vhodné komunikační prostředí
- Písemný podklad témat a podpůrných otázek
- Obrazové nebo hmotné podněty

Role

- Moderátor (ne tazatel) – podněcuje a řídí diskusi, vede účastníky nejen k vyjadřování svých stanovisek, ale hlavně k argumentaci.
- Pomocný moderátor
- Pozorovatel

Fáze průběhu ohniskové skupiny

- Představení moderátora
- Vysvětlení účelu (uvolnění atmosféry, zajištění pocitu bezpečí, navození důvěry)
- Představení účastníků
- Předkládání jednotlivých témat (podnětů)
- Reflexe účastníků
- Shrnutí a poděkování moderátora

Příklad pravidel pro účastníky

- Diskuse se účastní všichni, ale hovoří jen jeden.
- Každý má právo vyslovit svůj názor, ale má „právo nevypovídat“ (bez uvedení důvodu).
- Je žádoucí reagovat na názory ostatních, lze projevovat nesouhlasné stanovisko, ale nesmí se zesměšňovat.

Ukázka „vyjasňování“ odpovědi doptáváním se

Tazatel: Když jsi chtěla změnit učitele, určitě jsi tím nemyslela všechny, jak jsi to myslela?

Andrea: Změnit kritéria na ty učitele, když jsou již staří, možná to nebude znít hezky, když to řeknu, nemají to už v hlavě v pořádku, ani ty děti si nedokáží již zkorigovat, děti k nim nemají potom ani respekt, ...

Jakou další otázkou byste na místě výzkumníka položil/a? Proč?

Ukázka „vyjasňování“ odpovědi doptáváním se

Tazatel: Když jsi chtěla změnit učitele, určitě jsi tím nemyslela všechny, jak jsi to myslela?

Andrea: Změnit kritéria na ty učitele, když jsou již staří, možná to nebude znít hezky, když to řeknu, **nemají to už v hlavě v pořádku**, ani ty děti si nedokáží již zkorigovat, děti k nim nemají potom ani respekt, ...

Ukázka „vyjasňování“ odpovědi doptáváním se (pokr.)

T: Jsou starší učitelé, o kterých neplatí to co říkala Andrea?

Andrea: Ano, ta na češtinu, ta je hodně dobrá.

T: Má to, podle tvých slov, v hlavě v pořádku?

Tomáš: Má to hodně v pořádku. Každý má před ní respekt, když se něco děje, tak ona srovná do latě.